पश्चिम दाङमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन, अध्ययन र विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

तुलसीराम उपाध्याय
परीक्षा रोल नं. : ५९१९
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
शैक्षिक सत्र : २०६३।०६५

वि.सं. २०६९

शोधनिर्देशक

महानन्द जोशी
उपप्राध्यापक, त्रि.वि.

पश्चिम दाङमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन, अध्ययन र विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

तुलसीराम उपाध्याय
परीक्षा रोल नं. : ५९१९
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
शैक्षिक सत्र : २०६३।०६५
वि.सं. २०६९

सिफारिस–पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र **तुलसीराम उपाध्याय**ले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत **'पश्चिम दाङमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन, अध्ययन र विश्लेषण'** नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०६९।

शोधनिर्देशक
महानन्द जोशी
उपप्राध्यापक, त्रि. वि.
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज, बाँके

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज

स्वीकृति-पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र **तुलसीराम उपाध्याय**द्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत **'पश्चिम दाङमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन**, **अध्ययन र विश्लेषण'** नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

....	....	....
महानन्द जोशी		**गिरिराज पौडेल**
शोधनिर्देशक	**बाह्य परीक्षक**	**विभागीय प्रमुख**

मिति- २०६९।

कृतज्ञताज्ञापन

'पश्चिम दाङमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन, अध्ययन र विश्लेषण' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज मानविकी तथा सामामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँपत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । आफ्नो व्यस्त समयका बीच पनि यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आफ्ना अमूल्य समय मेरो निम्त अति नै सौहार्दपूर्ण निर्देशन एवम् ज्ञानवर्द्धक सल्लाह, सुझाव र सामग्री दिएर अविष्मरणीय सहयोग गर्नुहुने शोधनिर्देशक महानन्द जोशीज्यू प्रति म सदा ऋणी रहनेछु । उहाँहरुले लगाउनु भएको गुण म कहिल्यै बिर्सने छैन ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख गिरिराज पौडेलज्यूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सदैव प्रेरणा, सहयोग प्रेम दिनुहुने आदरणीय माता तथा पिताप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा लोकगीत सम्बन्धी सामाग्री सङ्कलन गर्दा अविस्मरणीय सहयोग गर्नुहुने व्यक्तिहरुप्रति आभारी छु । उहाँहरुले सहयोग नगरेको भए मेरो यो अध्ययन पूरा हुने थिएन ।

कुनैपनि झर्को नमानेर छिटोछरितो र शुद्ध रूपमा टङ्कण गरी सहयोग गर्नु हुने न्यू लुम्बिनी पुस्तक पसल, नेपालगन्जका सञ्चालक सबिन लुईटेलप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङकनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज नेपाली विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

२०६९।

तुलसीराम उपाध्याय
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज, बाँके
२०६९

विषयसूची

पृष्ठ संख्या

परिच्छेद : एक
शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधप्रयोजन १

१.३ विषय परिचय १

१.४ समस्याकथन ३

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य ३

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा ४

१.७ शोधको औचित्य ५

१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन ५

१.९ सैद्धान्तिक ढाँचा र शोधविधि ६

१.१० शोधपत्रको रुपरेखा ५

परिच्छेद : दुई
दाङ जिल्लाको परिचय

२.१ दाङ जिल्लाको परिचय ७

२.१.१ नामाकरण ७

२.१.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि ७

२.१.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन ८

२.१.४ भौगोलिक स्थिति १०

२.१.५ क्षेत्रफल र सिमाना १०

२.१.६ धरातलीय स्वरुप १०

२.१.७ हावापानी ११

२.१.८ नदीनालाहरु ११

२.१.९ वनजङ्गल १२

२.१.१० तीर्थस्थलहरु १२

२.१.११ पर्यटकीय स्थलहरु १३

२.२ सामाजिक जनजीवन १३

२.२.१ जातजाति १४

२.२.२ धर्म १४

२.२.३ भाषा १४

२.२.४ पेसा १५

२.२.५ रहनसहन १५

२.३ जनसङ्ख्या १७

२.४ शिक्षा १७

२.५ स्वास्थ्य १८
२.६ यातायात १९
२.७ सञ्चार १९
२.८ विद्युत २०
२.१० कृषि २०
२.११ खानेपानी २०
२.१२ उद्योग कला २०
२.१३ लोकसाहित्य २१

परिच्छेद : तिन

लोककथाको सैद्धान्तिक स्वरुप

३.१ लोककथाको परिचय २३
३.२ लोककथाको परिभाषा २४
३.३ लोककथाको स्वरुप २५
३.४ लोककथाका विशेषताहरु २६
३.५ नेपाली लोककथाको प्रवृत्ति २९
३.६ लोककथाका तत्वहरु ३१
३.७ लोककथाको वर्गीकरण ३४
३.८ लोककथाको उत्पत्तिसम्बन्धी दृष्टिकोण ३७
३.९ नेपाली लोककथाको सङ्कलन तथा अध्ययन परम्परा ३९
३.१० पश्चिम दाङमा पाइने लोककथाको परिचय ४१

परिच्छेद : चार

सङ्कलित लोककथाको अध्ययन, विश्लेषण

४.१ अन्यायको चोट कथाको विश्लेषण ४३
४.२ पतिव्रत नारी कथाको विश्लेषण ४५
४.३ मुखियाको अर्ति कथाको विश्लेषण ४८
४.४ बुद्धिमान काग कथाको विश्लेषण ५२
४.५ बूढाको अर्ति कथाको विश्लेषण ५४
४.६ घमण्डी खरायो कथाको विश्लेषण ५७
४.७ लोभी बाहुन कथाको विश्लेषण ५९
४.८ मुर्ख व्यापारी कथाको विश्लेषण ६१
४.९ ईष्याको परिणाम लोककथाको विश्लेषण ६३
४.१० साहसी राजकुमार कथाको विश्लेषण ६६
४.११ महाराज मणिचुड कथाको विश्लेषण ६८
४.१२ 'गोरुको श्राप' कथाको विश्लेषण ७२

४.१३ राजा वीरभद्र' कथाको विश्लेषण ७५
४.१४ हात्ती प्रेमी राजा कथाको विश्लेषण ७७
४.१५ संगतको परिमाण कथाको विश्लेषण ८०
४.१६ फुटको फल : फुटको फल कथाको विश्लेषण ८३
४.१७ पश्चाताप : पश्चाताप कथाको विश्लेषण ८५
४.१८ अल्छीको भाग्य : 'अल्छीको भाग्य' कथाको विश्लेषण ८८

परिच्छेद : पाँच
उपसंहार ९२

सन्दर्भग्रन्थसूची